

Посохова Л. Ю.

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ХАРКІВСЬКОМУ КОЛЕГІУМІ

Стаття присвячена традиціям Києво-Могилянської академії, які знайшли втілення в діяльності Харківського колегіуму (XVIII—перша половина XIX ст.). Автор доводить, що у колегіумі, створеному під впливом та за зразком Академії, навчальний та виховний процес був побудований за традиціями академії. Це позначилося на переліку та змісті навчальних курсів, організації навчання, методиці викладання, принципах керівництва колегіумом, напрямках виховної роботи. Колегіум, як і академія, був всестановим навчальним закладом. Підкреслюється, що Харківський колегіум відіграв значну просвітницьку роль не лише в Словідській Україні, а й далеко за її межами.

Вплив Києво-Могилянської академії на розвиток освіти й культури України надзвичайно великий та різноплановий. Культурні зв'язки Академії вже стали об'єктом спеціального вивчення [1]. Втім, і сьогодні одним із перспективних напрямків досліджень історії Академії є вивчення традицій цього закладу, які ширилися і втілювалися в діяльності інших освітніх центрів.

Історична роль Києво-Могилянської академії полягає серед іншого в тому, що вона надала могутній поштовх і стала взірцем для мережі навчальних закладів, що виникли в різних куточках України (Харківського, Чернігівського, Переяславського колегіумів та ін.). Ці навчальні установи мали відмінності, які зумовлювалися історичними обставинами та суспільно-політичною орієнтацією в кожному з регіонів, а також суб'єктивними чинниками — діяльністю тих чи інших осіб. Однак, безсумнівно, потужні просвітительські традиції Києво-Могилянської академії сприяли заснуванню та розвитку навчальних закладів на значній території України.

Одним з таких навчальних центрів став Харківський колегіум. Не зупиняючись докладно на історії Харківського колегіуму [2], зосередимось на втіленні традицій Києво-Могилянської академії в його організації та діяльності. Особливості заселення регіону та становище Харкова як полкового центру Словідської України стало тими факторами, які позитивно вплинули на сприйняття традицій Києво-Могилянської академії. На початку XVIII ст. в Словід-

ській Україні була відчутна гостра потреба у навчальному закладі. Абсолютна більшість словідсько-української козацької старшини та духовенства Слобожанщини були вихованцями або колишніми викладачами Академії. Віддаленість Харкова від Києва, а також від Москви, сприяла заснуванню закладу, який задовольняв би освітні та наукові потреби великого регіону — Словідської України, частково півдня України та Росії. На Слобожанщині на початку XVIII ст. склалися надзвичайно сприятливі умови для втілення та реалізації досвіду Києво-Могилянської академії. Перші десятиліття існування Харківського колегіуму підтверджують цю тезу, оскільки цей заклад постав надзвичайно швидко, легко подолав матеріальні труднощі, стрімко нарощував потенціал.

Безпосереднє заснування школи в Харкові у 1726 році пов'язане з ім'ям белгородського єпископа Єпіфанія Тихорського, який був вихованцем Києво-Могилянської академії, викладав у ній та був "намісником з економії" за часів ректорства Феофана Прокоповича. Всі перші викладачі колегіуму також вийшли з Академії. Так, у 1727 р. в колегіумі викладали М. Слотвинський, І. Григорович, Г. Краснопольський, А. Кивачицький, В. Тишинський, П. Венсович, П. Агнцов. У наступні роки так само чимало вихованців та викладачів Академії не лише працювали в колегіумі, а й очолювали його. Серед викладачів можна назвати такі широко відомі імена, як Григорій Сковорода, Платон Малиновський, Стефан Витинський, Лаврентій

Кордет, Михайло Шванський, Артемій Ведель та багато інших.

Навчальний та виховний процес в Харківському колегіумі був організований за зразком Києво-Могилянської академії. Це цілком природно, враховуючи склад керівництва колегіуму, вчителів, настрої та прагнення мешканців регіону. Так, у Харківському колегіумі утворилася структура поділу на вісім шкіл (класів), причому, вищі класи — філософський та богословський були організовані досить рано, відповідно у 1727 та 1734 роках. Однак запозичення торкалися не лише форми організації навчання, а й змістовної частини курсів. Аналіз дисциплін викладання, методики та підручників, що застосовувалися в колегіумі, доводить, що багато чого з традицій Академії було перенесено до навчальної практики колегіуму. Так, у чотирьох граматичних класах латину вивчали за популярним підручником Є. Альвара. Студіювали також слов'янську, російську, катехізис, арифметику та нотний спів. Викладачі поетики та риторики колегіуму в першій половині XVIII ст. створювали власні курси лекцій. Конспекти цих курсів, які вдалося відшукати, відображають той факт, що в основних рисах викладачі колегіуму слідували традиціям Академії. Пізніше у викладанні почали використовувати підручники Ф. Прокоповича, М. Ломоносова та ін. Конспекти курсів філософії, що читалися в колегіумі в першій половині XVIII ст., також засвідчують орієнтацію викладачів на спрямованість викладання філософії в Києво-Могилянській академії. У другій половині XVIII ст. основою філософських курсів у колегіумі стає лейбніце-вольф'янська система, відображена у підручнику німецького філософа Ф. Баумейстера. Одним із викладачів філософії та богослов'я колегіуму був Лаврентій Кордет, філософські здібності якого високо оцінював Г. С. Сковорода. Дуже рано, вже наприкінці 30-х років XVIII ст., в колегіумі розпочалося викладання німецької та французької мов, на високому рівні викладалася давньогрецька мова (вона була у програмі від самого виникнення закладу). З середини XVIII ст. в колегіумі постійно викладалися географія та історія. "Додаткові класи" при колегіумі, які утворилися у 1768 р., створили для студентів можливості, окрім дисциплін, які вивчалися в колегіумі, займатися в класах італійської мови, геометрії, архітектури, живопису, малювання, а також поглибити підготовку з німецької та французької мов, історії, географії, музики.

Грунтовна та різнобічна освіта, яку надавав колегіум своїм вихованцям, виходила далеко за межі церковно-професійних інтересів. Тому

по закінченні колегіуму його випускники займали різні світські та церковні посади, що було характерним і для Києво-Могилянської академії. Не випадково, що вже у 40-ві роки XVIII ст. за Харківським колегіумом закріпилася назва "академія", що відбилося у документах.

Виховання студентів у Харківському колегіумі спиралося на кращі традиції української школи, втілені Києво-Могилянською академією. В його основу були покладені принципи гуманізму, всестановості та рівності в навчанні. У колегіумі вчилися учні з родин різного походження: козацтва, духовенства, дворянства, міщанства, купецтва, селянства. Саме тому Харківський колегіум сприймався широкими верствами населення Слобідського краю як "свій" заклад, до якого тягнулися, прагнули надати різноманітну підтримку. Як це простежується й в історії Києво-Могилянської академії, величезну благодійницьку допомогу колегіуму надавали різні прошарки населення регіону (колегіум мав великі земельні та інші господарські володіння). Це сприяло розв'язанню проблем із розташуванням навчального закладу та бурси, допомоги бідним студентам, забезпеченню колегіуму підручниками та навчальними посібниками.

Період найактивнішого запозичення та засвоєння традицій Києво-Могилянської академії Харківським колегіумом припадає на першу половину XVIII ст. Цьому надзвичайно сприяли міграційні процеси, які бурхливо протікали в Україні у цей період, постійний обмін як студентами, так й викладачами. Однак у середині 1760-х років, коли Харківський колегіум повністю оформився й досяг найбільшої повноти навчальних програм, спостерігається наявність і певних особливостей, і власних традицій у навчальній та виховній роботі закладу. З цього часу Києво-Могилянська академія та Харківський колегіум вже йшли паралельними курсами у реалізації потреб освітнього та наукового життя. Поява нових дисциплін викладання, засвоєння новацій, передових ідей і традицій відбувалося в колегіумі дедалі більш самостійно, спираючись на власний досвід та наробки. Почасти це було пов'язано з відсутністю в країні системи освіти як такої. З іншого боку, на нашу думку, це свідчить про те, що освітні традиції Києво-Могилянської академії давали можливість для самостійного розвитку. Саме завдяки цьому Харківський колегіум сформувався в оригінальний заклад, який, сприйнявши усталені традиції і спираючись на них, самостійно еволюціонував не лише під впливом зовнішніх, а й внутрішніх факторів.

Загальновідомо, що завдяки великій просвітницькій роботі колегіуму були підготовлені умови для заснування Харківського університету та його швидкого розвитку [3]. Втім, безсумнівно, що протягом всього існування Харківського колегіуму визначальну роль відігравали

традиції, закладені вихованцями Києво-Могилянської академії. Міцність цих традицій, на нашу думку, виявилася навіть у тому, що свою назву Харківський колегіум зберігав аж до 1841 р.

1. Хижняк З. І. Києво-Могилянська Академія.— К.: Вища школа, 1981.— 220 с.

2. Докладніше про це див.: Посохова Л. Ю. Харківський колегіум (XVIII — перша половина XIX ст.).— Харків: Бізнес Інформ, 1999.— 168 с.

3. Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета.— Харьков, 1893.— Т. I.— С. 40.

Posokhova L.

TRADITIONS OF KYIV MOHYLA ACADEMY AT KHARKIV COLLEGIUM

The paper deals with Kyiv-Mohyla Academy traditions which were embodied in the activity of Kharkiv Collegium (18th through the first half of 19th cent.). The author evidences that at Collegium which was established under the influence of the Academy and taking it as a model, the educational and tutoring processes were organized according to the Academy traditions. It was manifested in the list and contents of educational courses, the organization of education, the methods of teaching, the principles of Collegium control, the trends in tutoring work. Both the Collegium and the Academy were the educational institutions for all estates. It has been emphasized that Kharkiv Collegium played a prominent instructive role not only in Slobodskaya Ukraine but also far abroad.